

ПІДТИПИ РЕКРЕАЦІЙНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ЗА ХАРАКТЕРОМ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

А.М. Третяк

*доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НААН
директор ННІ економіки та екології природокористування*

Г.В. Гребенник
аспірантка

Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління Мінприроди України

Розглянуто підтипи рекреаційного землекористування за характером використання природних рекреаційних ресурсів. Розкрито складові елементи підтипів рекреаційного землекористування.

Ключові слова: *природні рекреаційні ресурси, рекреаційне землекористування, рекреаційна діяльність, рекреаційний потенціал.*

.....

Україна володіє значним природно-ресурсним потенціалом, причому частка рекреаційних ресурсів досить вагома. Вони відіграють усе важливішу роль у житті суспільства, особливо за теперішніх умов — поступового скорочення фізичних і збільшення розумових та нервово-психічних затрат праці в міру зростання її складності і напруженості. Складовою частиною рекреаційних ресурсів є люди, які працюють у сфері туризму або можуть взяти участь в організації та обслуговуванні рекреаційної діяльності в перспективі. Динамічний розвиток туристського бізнесу потребує також розвинутої інфраструктури, оскільки без цього, навіть при високих затратах, освоїти активні властивості природних і культурних комплексів широким колом споживачів неможливо. Як і будь-які інші, рекреаційні ресурси небезмежні, вони мають певний обсяг (потенційний запас), час використання, умови експлуатації і, природно, вартість.

Проблеми землекористування у сфері економіки та екології досліджують такі відомі вітчизняні науковці, як В.М. Будзяк [3], В.І. Вовк [5], Б.М. Данилишин [6], Д.С. Добряк [7], В.М. Другак [8], О.С. Новоторов [10], Л.Г. Мельник [11], А.М. Третяк [16]. Рекреаційне землекористування в умовах нових земельних відносин у сфері природокористування мало досліджене. Тому в цій статті ми аналізуємо рекреаційне землекористування в плані використання природних рекреаційних ресурсів.

Відповідно до ст. 50 «Визначення земель рекреаційного призначення» Земельного кодексу України, до земель рекреаційного призначення належать землі, які використовуються

для організації відпочинку населення, туризму та проведення спортивних заходів.

Організацію використання земель рекреаційного призначення (рекреаційних земельних угідь) проводять на ландшафтно-екологічній основі [1], що дає змогу створювати оптимальне співвідношення земельних угідь з метою стабілізації ландшафтно-екологічних умов; установлювати збалансоване співвідношення між експлуатацією, поліпшенням і консервацією угідь; створювати умови для запобігання й стабілізації негативних природних і антропогенних процесів. Згідно зі ст. 51 «Склад земель рекреаційного призначення» Земельного кодексу України, до земель рекреаційного призначення належать земельні ділянки зелених зон і зелених насаджень міст та інших населених пунктів, навчально-туристських та екологічних стежок, маркованих трас, земельні ділянки, зайняті територіями будинків відпочинку, пансіонатів, об'єктів фізичної культури і спорту, туристичних баз, кемпінгів, яхт-клубів, стаціонарних і наметових туристично-оздоровчих таборів, будинків рибалок і мисливців, дитячих туристичних станцій, дитячих та спортивних таборів, інших аналогічних об'єктів, а також земельні ділянки, надані для дачного будівництва і спорудження інших об'єктів стаціонарної рекреації.

Отже, рекреаційне землекористування є традиційним типом природокористування. Головною умовою його виникнення є наявність на даній земельній ділянці природних рекреаційних властивостей і придатність земельної ділянки для організації певного напрямку рекреаційної діяльності.

Можна констатувати, що рекреаційне землекористування — це частина земної поверхні з визначеними межами в природі (на місцевості), на якій розміщені компоненти природного середовища та феномени соціокультурного характеру, які можуть бути використані як ресурси для організації рекреаційної діяльності щодо використання природно-рекреаційного потенціалу території [2].

Склад земель рекреаційного призначення та система організації рекреаційного землекористування залежно від мети і завдань суспільства досить різноманітні і можуть оцінюватися з точки зору організації власності, правового регулювання режиму використання землі, господарсько-цільового призначення і процесу безпосереднього використання землі та інших природних ресурсів розміщених на земельній ділянці. Система організації використання землі та інших природних ресурсів як засобу рекреації має такі елементи: рекреаційні ділянки, населені пункти, території землекористування національних природних парків та інших територій природно-заповідного фонду, маршрути зв'язку і руху, характер використання ділянок. Усі ці елементи залежно від виду природних ресурсів та напрямку рекреаційної діяльності створюють свою систему.

Природні рекреаційні ресурси являють собою комплекс фізичних, біологічних та енергоінформаційних елементів і сил природи, які використовуються в процесі відновлення й розвитку фізичних і духовних сил людини, її працездатності та здоров'я. Практично всі природні ресурси мають рекреаційний і туристичний потенціал, але ступінь використання його різний і

залежить від рекреаційного попиту й спеціалізації території землекористування регіону.

За характером використання природних рекреаційних ресурсів рекреаційне землекористування можна розподілити на чотири головних підтипи використання:

- рекреаційно-лікувальний;
- рекреаційно-оздоровчий;
- рекреаційно-спортивний;
- рекреаційно-пізнавальний.

Ці підтипи включають певні елементи, наведені на рис. 1.

Первинними передумовами для здійснення ефективної організації рекреаційного землекористування є природні, культурно-історичні та соціально-економічні передумови, які включають складові елементи, представлені на рис. 1. Ресурсне забезпечення — це первинна ланка, нарощуючи яку можна досягти ефективного розвитку рекреаційного землекористування. Без ресурсів сформувавши рекреаційний продукт і донести його до потенційного споживача неможливо. Важливим напрямом розвитку рекреаційного землекористування є розвиток цього процесу в контексті «зеленої» економіки. Це забезпечить можливість отримання рекреаційного ефекту в комплексі із забезпеченням екологоорієнтованого розвитку відповідних територій.

У природокористуванні власність на конкретну земельну ділянку — це не лише юридична, а й економічна та екологічна категорія. Причому останній чинник є визначальним: саме економічні та екологічні відносини — базисні, а юридичні — надбудовні. Право власності чи користування землею з економічної точки зору є

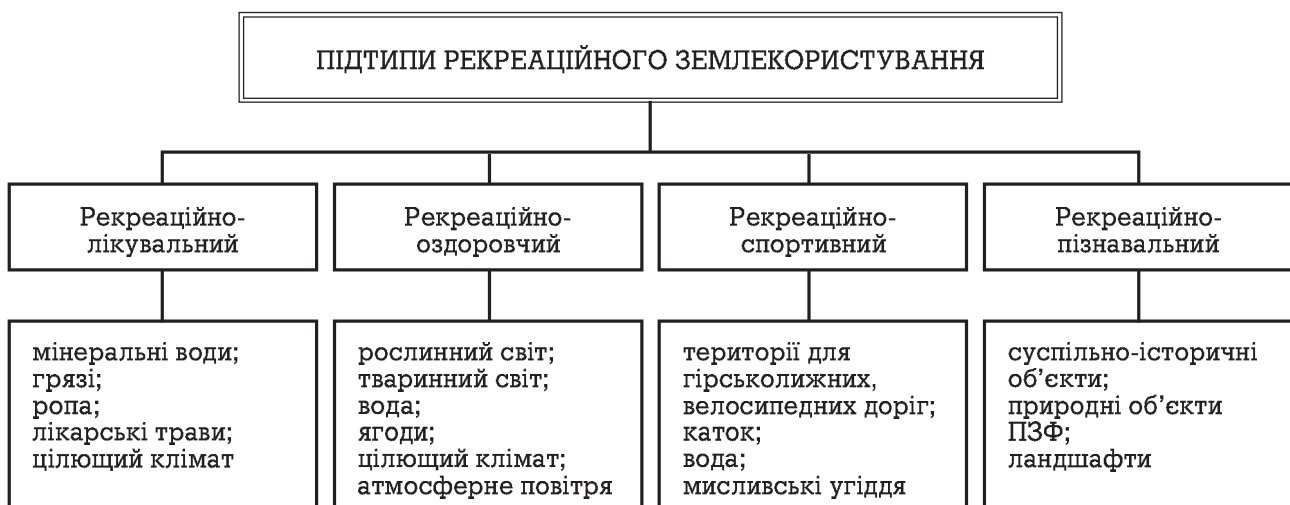

Рис. 1. Складові елементи підтипів рекреаційного землекористування використання природних рекреаційних ресурсів

частиною складної системи господарських відносин, які існують у будь-якому виробництві, розміщеному на земельній ділянці. Ця система включає в себе такі групи:

1) відносини з приводу привласнення в процесі використання землі, умов виробництва і його результатів;

2) відносини з приводу господарського використання землі на праві користування або іншому;

3) економічні форми реалізації відносин власності на землю та прав на земельні ділянки;

4) відносини з приводу використання активів земельного капіталу.

Зазначена особливість земельних економічних та екологічних відносин зумовлена спе-

цифікою землі, категорій земель та земельних ділянок і тісно пов'язаних з ними інших природних ресурсів, їхнім правовим режимом і відповідною земельно-правовою документацією, що визначає певний режим щодо використання, відновлення та охорони їх і, відповідно, закріплених юридичних процедур, пов'язаних з набуттям прав щодо використання рекреаційних ресурсів. Згідно з викладеним у табл. 1, наведено ідентифікацію прав на землю та інші природні ресурси в межах підтипів рекреаційного землекористування, яка підтверджує необхідність диференційованого підходу до формування рекреаційного землекористування.

Рекреаційне землекористування має відбуватися в комплексі трьох взаємозбалансованих функцій: соціальної, економічної та

Таблиця 1

Ідентифікація прав на землю та інші природні ресурси в межах підтипів рекреаційного землекористування

№ з/п	Підтипи землекористування	Земля використовується на праві:				
		Власності (самостійно власниками)	Оренди	Постійного користування	Сервітуту	Ренти
1	Рекреаційно-лікувальний з використанням:					
	мінеральних вод	-	+	+	-	+
	бальнеогрязеві	-	+	+	-	+
	лісових угідь	-	+	+	-	-
2	Рекреаційно-оздоровчих з використанням:					
	зелених зон і зелених насаджень міст	-	-	+	-	-
	водних ресурсів	Площею до 3 га	+	+	-	-
	дачного господарства	+	+	-	-	-
	лісів для туристично-оздоровчих таборів	Площею до 5 га	+	+	-	-
3	Рекреаційно-спортивний з використанням:					
	гірськолижних баз	-	+	-	+	-
	водних ресурсів	+	+	+	-	-
	мисливських угідь	-	-	-	+	-
	велосипедних баз у лісах	-	+	-	+	-
4	Рекреаційно-пізнавальний з використанням:					
	природних комплексів ПЗФ	-	+	+	+	-
	сільськогосподарських ландшафтів	-	-	-	+	-
	навчально-туристичних та екологічних стежок	-	-	+	+	-

природоохоронної. Досягнення оптимального значення соціальної функції полягає в забезпеченні задоволення особистих потреб населення у відпочинку, оздоровленні, спілкуванні з природою, що сприяє зміцненню фізичного, психологічного та розумового здоров'я. Оптимум економічної функції можна розподілити на два підвиди: отримання економічного ефекту від надання рекреаційних послуг; відновлення робочої сили, тобто підвищення працездатності, зростання продуктивності праці. Природоохоронна функція досягає свого оптимального значення в разі забезпечення охорони рекреаційних територій від забруднення та виснаження, деградації природних рекреаційних комплексів під впливом антропогенної діяльності.

ВИСНОВКИ

Перед нашою державою стоїть завдання — розробити такі механізми регулювання рекреаційного землекористування, які регулювали б і збалансували процес рекреаційного землекористування. Враховуючи досягнення та досвід зарубіжних країн, державні цільові програми, конференції з питань екологізації життя і навколишнього середовища, заходи з впровадження «зеленої» економіки в життя і суспільний лад, можна виділити основні перспективні напрями розвитку рекреаційного землекористування в країні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Третяк А.М.* Землевпорядне проектування: організація території сільськогосподарських підприємств методом еколого-ландшафтного землеустрою: Навч. посібник / А.М. Третяк, В.М. Другак, Л.А. Гунько, І.П. Гетманьчик. — Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2014. — 236 с.
2. *Третяк А.М.* Сутність та поняття економіки рекреаційного землекористування у сфері природокористування в умовах нових земельних відносин / А.М. Третяк, Г.В. Будзович / *Землеустрій, кадастр та моніторинг земель.* — 2014. — № 1–2.
3. *Будзьяк О.С.* Організаційно-економічний механізм екологічнобезпечного використання земель України / О.С. Будзьяк / *Дис. докт. екон. наук.* — К., 2013. — 469 с.
4. *Третяк А.М.* Законодавчо-нормативні проблеми земельних економічних відносин прав власності та прав користування землею в Україні / А.М. Третяк / *Земельне право України: теорія і практика*, 2005. — 258 с.
5. *Вовк В.І.* Екологічна економіка - від доктрини до політики [Електронне видання]. — Електронне видання: www.clubofrome.org.ua
6. *Данилишин Б.М.* Економіка природокористування: підручник / Б.М. Данилишин, М.А. Хвесик, В.А. Голян — К.: Кондор, 2010. — 465 с.
7. *Добряк Д.С.* Еколого-економічні засади реформування землекористування в ринкових умовах / Д.С. Добряк, Д.І. Бабміндра. — К.: Урожай, 2006. — 336 с.
8. *Другак В.М.* Теоретичні та методичні основи економіки землекористування / В.М. Другак — К.: ЦЗРУ, 2004 — 129 с.
9. *Новоторов О.С.* Економіка землегосподарування: теорія, методологія / Монографія // О.С. Новоторов. — К.: ТОВ «ДКС центр», 2009. — 628 с.
10. География рекреационных систем СРСР / В.С. Преображенский, Ю.А. Ведений, И.А. Данилова и др. — М.: Наука, 1980. — 219 с.
11. *Мироненко Н.С.* Рекреационная география / Н.С. Мироненко, И.Т. Твердохлебов. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1981. — 208 с.
12. Основи екології. Екологічна економіка та управління природокористуванням / За ред. Л.Г. Мельника, М.К. Шапочки / Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. — 759 с.
13. *Петренко И.Н.* К вопросу о типологии форм и видов рекреационной деятельности / И.Н. Петренко // Науч.-техн. конф. преподавателей, сотрудников, аспирантов и студентов ф-та экономики и менеджмента: тезисы докл. — Суми: СумГУ. — 2003. — С. 117–118.
14. Рекреация // БСЗ: в 30 т. / Под ред. А.М. Прохорова. — [3-е изд.]. — М.: Сов. энцикл., 1975. — т. 21. — 639 с.
15. Рекреация // УСЗ: В 12 т. — К.: Гл. ред. Укр. сов. энциклопедии, 1983. — т. 9 — 568 с.
16. Словник іншомовних слів / Під ред. О.С. Мельничука / К.: Гол. ред. УРЕ, 1977. — 775 с.
17. *Третяк А.М.* Екологія землекористування: теоретико-методологічні основи формування та адміністрування: Монографія / А.М. Третяк. — Херсон: Гринь Д.С., 2012. — 440 с.